

Oud-Utrecht

VERENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

Redactie: H. de Jong, Aurorastraat 26, Utrecht
Administratie: H. J. H. Knoester, p/a Drift 27, Utrecht
Secr. der ver.: Ir. C. L. Temminck Groll, Hoofdstraat 43, Driebergen
Gironummer penningmeester Oud-Utrecht: 575520

VIER EN DERTIGSTE JAARGANG / NUMMER 11 / NOVEMBER 1961

VONDSTEN EN RESTAURATIES IN UTRECHT

Vredenburg. In verband met de algehele verbetering van het Vredenburg — mogelijk geworden doordat de houten jaarbeursgebouwen konden verdwijnen bij de voltooiing van het nieuwe secretariaatsgebouw — werd graafwerk verricht, dat wederom enige gedeelten van het vroegere kasteel Vredenburg aan het licht bracht. In 1959 heeft men de onderbouw van de zuidelijke buitenmuur voor een groot deel blootgelegd¹⁾. Thans kon de ligging van de oostelijke- en noordelijke vleugels nauwkeurig worden vastgelegd. De verschillen tussen Rombout Keldermans' plan en het uitgevoerde gebouw blijken van zeer ondergeschikte aard te zijn.

Van het vroegere St. Catharijneklooster, waar het kasteel als het ware omheen is gebouwd en waarover geen exacte gegevens wat betreft vorm en ligging bekend waren, zijn ook enige restanten teruggevonden.

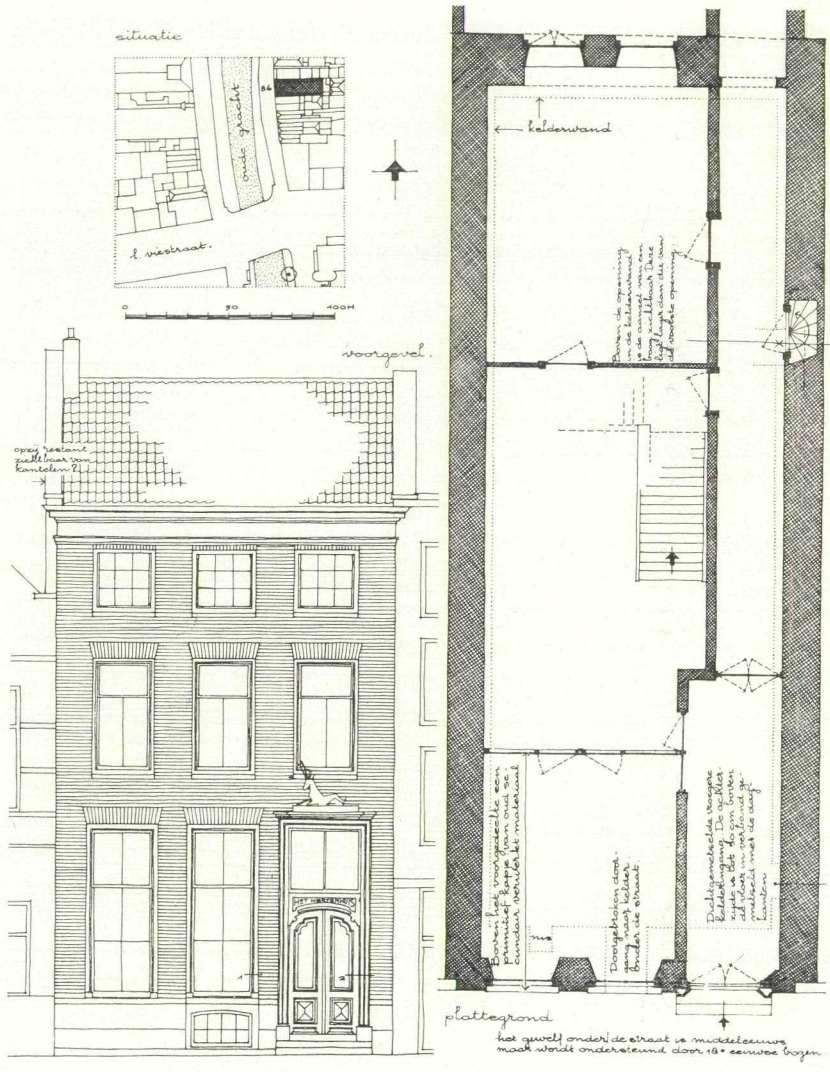
Oude Gracht 86. Aan wat in het vorige nummer over het huis Ten Hert werd medegedeeld²⁾ kan nog het volgende worden toegevoegd (zie ook afb. 1):

Het is een zwaar bakstenen gebouw (baksteenformaat tot 7/15/31 cm, tien lagen is 86 cm) van circa 9 x 22,75 m. De zwaarte van de zijmuren bedraagt op de begane grond 90 cm, die van de vóór- en achtermuren van de kelder zelfs 150 cm. De doorgang van de huis-kelder naar die onder de straat is kennelijk een doorbraak. De werfkelder is dus *jonger* dan het huis³⁾, dat nog zeer wel in opzet 14de eeuws kan zijn.

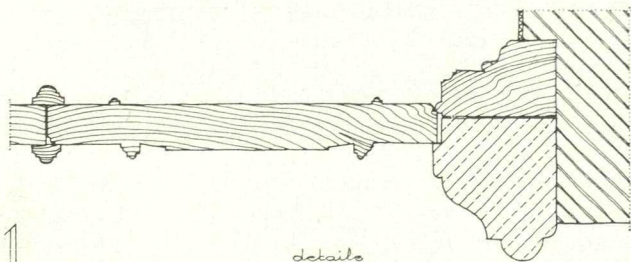
¹⁾ Mndbl. Oud-Utrecht 1960, blz. 14 e.v. en 79.

²⁾ Mndbl. Oud-Utrecht 1961, blz. 126.

³⁾ Zie ook Mndbl. Oud-Utrecht 1961, blz. 87, waar vermeld wordt, dat de werfkelder voor „Drakenburg” ook jonger is dan het huis. Hetzelfde is geconstateerd bij „Oudaen”.

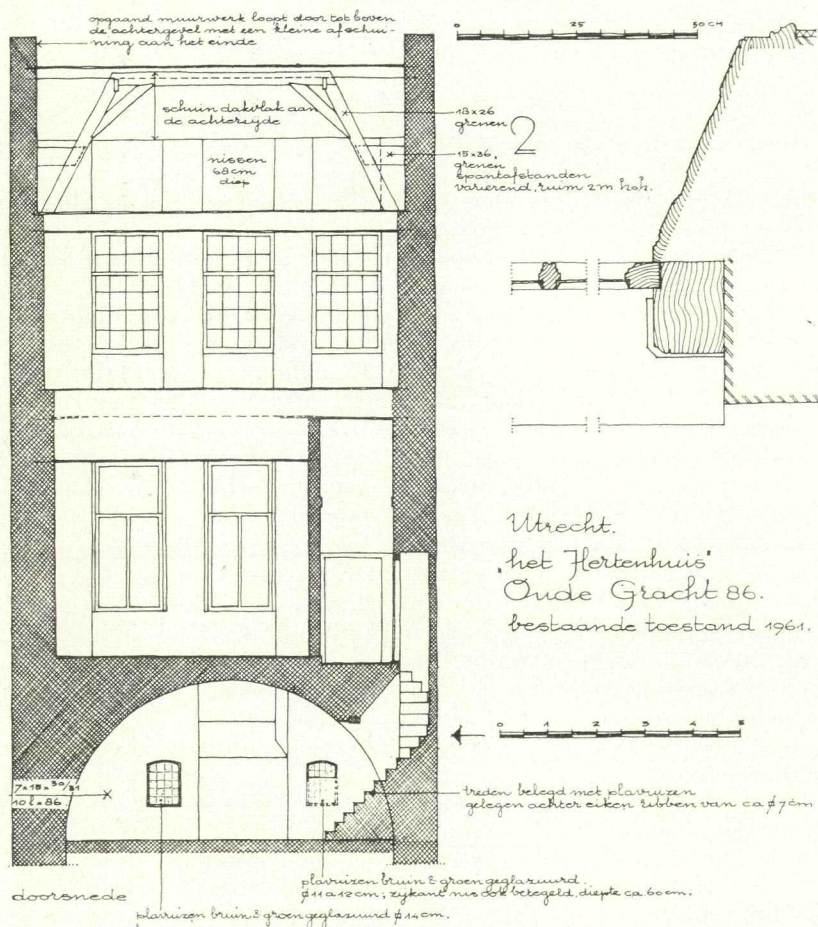

Afb. 1 (zie ook hiernaast). Het huis ten Hert, Oude Gracht 86.

1

details

Voor het oog vallen de zware zijmuren niet op, daar ze tevens voor de aangrenzende jongere panden fungeren als zijmuur. Slechts boven de daken van deze laatste kan men een juist beeld krijgen van wat nog tot het huis behoort (vgl. afb. 1, voorgevel). In de 18e eeuw is de gevel ingrijpend gewijzigd. Ook werd toen over het voorste deel van het huis — van oud materiaal — dwars kapje aangebracht (evenwijdig aan de straat dus).

Verder bezit het huis, zij het verminkt, nog een dak in lengterichting (loodrecht op de straatgevel). Merkwaardig is het hoog opgaan van de zijmuren boven de voet van dit dak; een eigenaardigheid die men slechts bij zeer voorname huizen aantreft (bijv. Fresenburg, Oudaen, Groenewoude, Keyserrijk).

Achter het oude huis bevindt zich in een aanbouw nog een interessante tuinkamer uit het begin der 19de eeuw.

Werfmuren. Dezer dagen is een aanvang gemaakt met het restaureren van een grote groep werfmuren. Deze zijn gelegen aan de Nieuwegracht voor de percelen 38 t/m 42 en 47 t/m 51 en aan de Oudegracht voor de percelen 32, 196-198, 210 t/m 214 en 293-295.

Behalve de in de aanvang van dit jaar genoemde muren ⁴⁾ is ook de muur voor het huis Plompetorengracht 26 gerestaureerd, omdat hieraan tengevolge van een ongeval toch herstellingen nodig waren.

In verschillende werfmuren zijn wederom gebeeldhouwde lantaarnconsoles aangebracht. Zo bevindt zich ten zuidoosten van de Jansbrug een voorstelling van de „Schutterij” (beeldhouwer Esenkbrink), bij Oudegracht 258 een adelaar (id.), bij Nieuwegracht 65 een keizerskroon (ontwerp Roverso, gehakt door Esenkbrink) benevens op verschillende punten eenvoudige geprofileerde stenen, versierd met een zon, een maan, een halve maan of een ster. Hieraan werkten C. Groeneveld, G. Roverso en J. L. Esenkbrink.

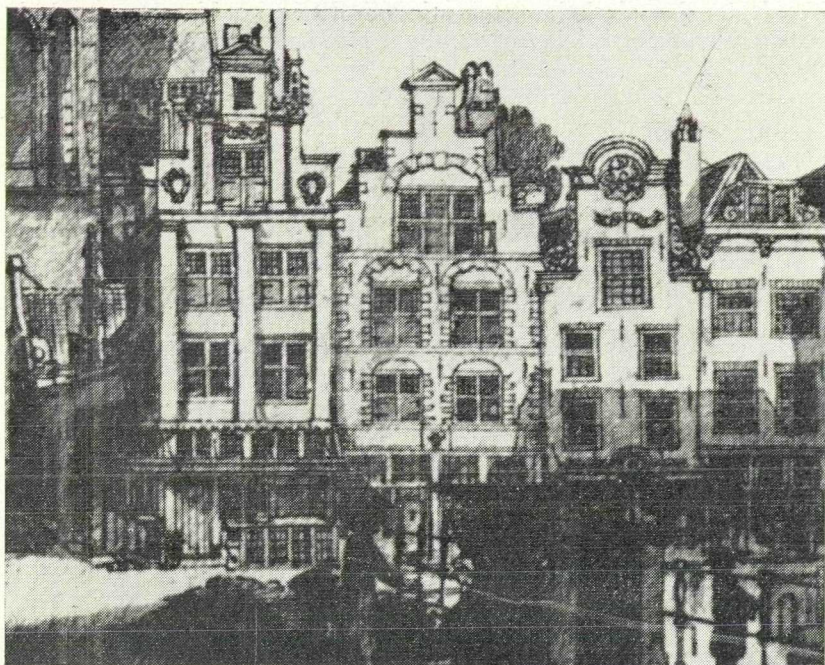
Torens. Het in 1960 beschreven ⁵⁾ plan tot wederophanging van de verschillende oude klokken in de utrechtse torens is inmiddels geheel uitgevoerd. Alle nieuw-opgehangen klokken zijn elektrisch luidbaar, zodat alleen de klokken van de Dom nog met de hand worden geluid. Een programma voor het gebruik van de klokken — er zijn vele mogelijkheden! — is nog niet vastgesteld. Ook het torentje van de kerk in het fort Blauwkapel zal van een elektrisch luidbare klok worden voorzien ⁶⁾.

Het ophangen en luidbaar maken van de klokken was het laatste grote werk van de algehele restauratie der torens. Daarmee zijn de restauraties van de Buur-, Jacobi- en Nicolaastorens, die van de Geertetoren en die van het torentje van Blauwkapel op enkele ondergeschikte punten na gereed.

⁴⁾ Mndbl. Oud-Utrecht 1961, blz. 19 en 43.

⁵⁾ Mndbl. Oud-Utrecht 1960, blz. 102 e.v.

⁶⁾ Gieter: Eijsbouts; diameter 514 mm; toonhoogte: g; gewicht 85 kg.

Afb. 2. Fragment van een tekening van Jan de Beyer uit 1743 (gem. arch. Utrecht), waarop het huis Lichtegaard 2 duidelijk staat afgebeeld in zijn vroegere toestand.

Afb. 3. Het huis Lichte Gaard 2 in 1949.

Neude 1. Een algehele restauratie van dit in hoofdzaak vroeg 16de eeuwse hoekpand is in voorbereiding. Het behoorde tot het type, dat stenen zij- en achtergevels bezat, maar een houten voorgevel. Het toegepaste steenformaat bedroeg 6,5/14-15/28.30 cm, tien lagen is 76 cm.

Inwendig rusten de vloeren nog op de oude balklagen (beneden moer- en kinderbinten op gotische sleutelstukken; boven dicht bij een gelegen moerbinten), de oude kap en de originele spiltrap van kelder tot zolder. Vermoedelijk ook nog enig origineel schotwerk tot hoogte van de trap. Stenen binnenmuren komen — zoals gebruikelijk bij utrechtse huizen van deze ouderdom — niet voor.

De zijgevel aan de Kintgenshaven bevat interessante details (o.m. fraaie ankers). Een ontleistering en restauratie van deze gevel werd indertijd gesubsidieerd door het Utrechts Monumentenfonds 7).

De oorspronkelijk houten voorgevel heeft men omstreeks 1700 door een van baksteen vervangen. Nadien werden daarin nog ondergeschikte wijzigingen aangebracht in ramen en onderpui. Door deze laatste verminderingen heeft het totaal aspect echter zeer aan aantrekkelijkheid ingeboet. Er word naar gestreefd, deze zoveel mogelijk weer ongedaan te maken.

Lichte Gaard 2. Op 12 oktober heeft de gemeenteraad een krediet beschikbaar gesteld voor de restauratie van het pandje Lichte Gaard 2, dat voor een aantal jaren door de gemeente is aangekocht met het oogmerk het te restaureren. Zulks vanwege zijn interessante renaissancegevel. Behoudens enkele oudere fragmenten in het binnenwerk is het huis 17de eeuws. Rond 1800 werd de zolderverdieping in een volledige verdieping veranderd. De trapgevel moest daartoe gewijzigd worden in een gevel met rechte kroonlijst. Tevens verving men het drielichtvenster bovenin door twee normale vensters.

Omtrent de toestand van het huis in het midden van de 18de eeuw zijn goede gegevens bekend, zie afb. 2. Het huis maakt immers deel uit van de voorgrond van de Domtoren vanuit het westen en het is als zodanig nogal eens vereeuwigd.

Daar het in zijn oorspronkelijke toestand aanmerkelijk fraaier was van verhoudingen dan thans het geval is — zie afb. 3 — is de keus tenslotte gevallen op reconstructie van de vroegere toestand, in het bijzonder vanwege de belangrijke rol welke het huis speelt als voorgrond voor de Domtoren.

Ongetwijfeld zal ook de typische versiering beter tot zijn recht komen, wanneer het 17de eeuws karakter van het huis weer duidelijk uitdrukking krijgt door het terugbrengen van de trapgevel.

7) Jaarverslag over 1952 van het Utrechts Monumentenfonds. — Voor de nieuwe leden van de vereniging Oud-Utrecht vestigen wij gaarne nog eens de aandacht op deze stichting, welke talrijke kleinere en grotere restauratiewerken in de stad door het verstrekken van subsidies mogelijk heeft gemaakt. De uitgevoerde werken worden in een geïllustreerd jaarverslag gepubliceerd. Reeds voor een bijdrage van f 2,— per jaar kan men begunstiger worden. Ook nu er sinds kort een algemene regeling bestaat voor het toekennen van overheidssubsidies ten behoeve van het restaureren van particuliere percelen, ligt er voor deze stichting nog een uitgebreid werkterrein.

Het pandje met slechts 4.6 x 5.2 m. Aan de achterzijde, over de volle hoogte, staat nog uitbouw van 2,5 m in het vierkant. Vanouds bevindt zich in de noordoosthoek een spiltrap.

Lijnmarkt 35. De aangekondigde ⁸⁾ restauratie van dit winkelpand uit 1736 is inmiddels aangevangen. Het als „hondachtig” omschreven beest op de gevelsteen bleek bij nadere beschouwing een olifant voor te stellen, die vanwege kleine beschadigingen aan slurf en tanden niet meer als zodanig van beneden af te herkennen was. Nu de steen weer hersteld is en de oude kleuren weer heeft gekregen, zal men deze vergissing niet licht meer maken!

Het huis bezit nog een middeleeuwse kelder en in ieder geval één middeleeuwse zijmuur.

Lange Nieuwstraat 86. In aansluiting op een verbouwing van dit 17de eeuwse huis werd ook de aardige trapgevel gerestaureerd (met steun van het Utrechts Monumentenfonds). Opvallend is het — tot voor kort door de bepleistering onzichtbare — gebruik van twee kleuren baksteen: rood voor de strekken en bruin voor het eigenlijke muurwerk ⁹⁾.

Eveneens met steun van het Utrechts Monumentenfonds kwamen gereed het herstel van de natuurstenen stoep voor het huis *Nieuwegracht 27* en dat van de gevel van het huis *Oudegracht 132*, waarin tevens de oude roedenverdeling in de vensters weer werd aangebracht ¹⁰⁾.

C. L. T. G.

⁸⁾ Mndbl. Oud-Utrecht 1961, blz. 89.

⁹⁾ Hetzelfde kan worden geconstateerd bij de vanwege de Crediet- en Effectenbank ontleisterde gevel van het huis Drift 1.

¹⁰⁾ Mndbl. Oud-Utrecht 1961, blz. 42.

VERKEERSPERIKELEN IN DE BINNENSTAD

Het was in de eerste dagen van december 1805, toen in de Lijnmarkt een kind werd overreden. In de daarop volgende vergadering van het stedelijk bestuur — op 9 december — werd daarvan melding gemaakt door de heer Cambier, die verzocht „om ter voorkoming van meerdere ongelukken eenige schikkingen omtrent het passeren der rijtuigen door de Lijnmarkt daar te stellen.”

Precies veertien dagen later kwam het rapport van de „Gecommitteerden tot de daaglijks voorkomende zaken”, die met het onderzoek belast waren, ter tafel. Daarin werd gesteld, dat de commissieleden alle mogelijkheden hadden overwogen, maar tot de conclusie gekomen waren, dat de te nemen maatregelen „bezwaarlijk tot eene straat te bepalen” waren. Veel beter zou het zijn, indien „eene generale mesure op het hardrijden voor de geheele stad” tot stand kwam. Zij adviseerden daarom nog eens de aandacht van de burgerij te vestigen op de publicatie van de vroedschap van 9 december 1743,

die nog steeds van kracht was.¹⁾ Overtreders en „die geene welke door hun toedoen eenig ongeluk veroorzaken”, zouden een boete van f. 25.— moeten „verbeuren” boven de kosten voor het genezen van de getroffene. En er zou nog eens met grote nadruk gewezen moeten worden op het feit, dat de „meesters voor hunne bediendens en de ouders voor hunne kinderen” aansprakelijk waren.

De goede raad van de heren commissieleden werd helaas door het stadsbestuur niet ter harte genomen. Wel achtte men het rapport van zó groot gewicht, dat men het acht dagen „op de secretarye van stadspolitie” ter inzage legde, zodat alle leden van de raad van de inhoud op de hoogte konden zijn. Toen de zaak op 30 december 1805 wéér aan de orde gesteld werd bleken de heren de kwestie echter niet meer zo belangrijk te vinden. Er werd namelijk genotuleerd, dat „na deliberatie” besloten werd „dat deze zaak provisioneel zal worden gehouden in advis.” De publicatie van 1743 werd dus niet vernieuwd.

Het verhaal maakt evenwel duidelijk, dat het verkeersvraagstuk in de stad Utrecht niet van vandaag of gisteren is. Of de maatregelen — ingevoerd per 1 november 1959 — waarbij een snelheid van 50 km in de binnenstad is toegestaan, de oplossing brachten moet, zéker als men aan de Lijnmarkt denkt, ten eerste worden betwijfeld.

A. GRAAFHUIS

---

1) Deze publicatie blijkt een hernieuwde bekendmaking te zijn van eerder genomen maatregelen, nl. van 16 juli 1655. (Zie Bibliotheek der stad Utrecht nr. 1945).

In het Groot Placcaatboek van Van de Water, deel III, blz. 445 wordt nog een publicatie van 1601 vermeld, waarbij aan de voerlieden bevolen werd „in dese Stad neffens haar karren” te gaan.

KLEINE MEDEDELINGEN

BIJLEVELD, JANSKERKHOF

In het onderschrift van de foto hoek Janskerkhof-Korte Jansstraat, gepubliceerd in Oud-Utrecht van oktober, wordt ook gewag gemaakt van „het nog bestaande pand, waarin nu boekhandel Bijleveld gevestigd is”. Van gewaardeerde zijde bericht men ons thans, dat Bijleveld er ook ten tijde dat de foto gemaakt werd, 1900, er al gevestigd was, ja reeds van af 1865.

ORANJEKALENDER 1962

Graag maken wij de lezers attent op de Oranjekalender voor 1962 van Pro Juventute, die voor f 2,90 verkrijgbaar is in de boekhandel. (Desgewenst per giro te bestellen door storting van f 3,20 op giro 517400 van de Kalenderactie Pro Juventute, Amsterdam). In verband met het vijftwintigjarig huwelijksfeest van ons Vorstenpaar draagt de kalender deze keer een bijzonder feestelijke tint. Naast gekleurde afbeeldingen van de vorstelijke personen, treft men er o.a. een fraaie luchtopname van paleis Soestdijk in aan.